Total No. of Pages—16

36T LOPH
(EN/AS/BN/BD)

2026

LOGIC AND PHILOSOPHY

Full Marks : 100
Pass Marks : 30

Time : 3 hours

The figures in the margin indicate full marks for the questions

Allotment of Marks

Q. No. **1** carries *1* mark each	:	1×12 =	12
Q. Nos. **2–13** carry *2* marks each	:	2×12 =	24
Q. Nos. **14–23** carry *4* marks each	:	4×10 =	40
Q. Nos. **24–27** carry *6* marks each	:	6× 4 =	24
		Total =	100

1. Give very short answer : 1×12=12

অতি চমু উত্তৰ দিয়া :

অতি সংক্ষিপ্ত উত্তর দাও :

গুসুঙৈ ফিননায লিৰ :

(a) "Inductive logic deals with both formal and material truth." Is it true?

"আগমন অনুমান আকাৰগত আৰু বস্তুগত উভয় সত্যতাৰ লগত জড়িত।" এইটো সত্যনে ?

"আগমন অনুমান আকারগত ও বস্তুগত উভয় সত্যতার সঙ্গে জড়িত।" এটি কী সত্য ?

"दाजाबथाइ जुक्तिबिगियाना खान्थियारि आरो बेसादारि सैथोथि मोननै जोंबो सोमोन्दो लाखियो।" बे बुंथिया सैथो ना?

(b) What is the essence of induction?

আগমনৰ মূল লক্ষণ কি ?

আগমনের মূল লক্ষণ কী ?

दाजाबथाइनि गुबै बाथ्राया (Essence of induction) मा?

(c) Fill in the blank :

খালী ঠাই পূৰণ কৰাঁ :

শূন্যস্থান পূর্ণ করো :

लांदां जायगाखौ आबुं खालाम :

The Law of uniformity of Nature is a _____ ground of induction.

প্ৰকৃতিৰ একৰূপতা বিধি আগমন অনুমানৰ _____ ভিত্তি।

প্রকৃতির একরূপতা বিধি আগমন অনুমানের _____ ভিত্তি।

मिथिंगानि गोरोबथि खान्थिया मोनसे _____ दाजाबथाइनि बिथा।

(d) "Cause is unconditional, invariable, immediate antecedent to the effect." Is the statement true?

''কাৰণ কাৰ্যৰ চৰ্তহীন, নিয়ত, অব্যৱহিত পূৰ্বৱৰ্তী ঘটনা।'' এই কথাষাৰ সত্যনে?

''কারণ কার্যের শর্তহীন, নিয়ত, অব্যবহিত পূর্ববর্তী ঘটনা।'' উক্তিটি কী সত্য?

''जाहोना जाबाय रादाय गैयाजासे, सोलायस्लु आरो बेनि फिनजाथाइनि हरखाब जायो।'' बेयो सैथो ना?

(e) "Observation is finding a fact and experiment is making one." Write true or false.

''পৰ্যবেক্ষণ হৈছে ঘটনাৰ আৱিষ্কাৰ আৰু পৰীক্ষণ হৈছে ঘটনাৰ সৃষ্টি।'' সঁচা নে মিছা লিখাঁ।

''পর্যবেক্ষণ হলো একটি ঘটনার আবিষ্কার এবং পরীক্ষণ হলো একটি ঘটনার সৃষ্টি।'' সত্য না মিথ্যা লেখো।

''नोजोरथि होनाया मोनसे सैथोथिखौ दिहुननाय आरो मोनसे आनजाद नायनाय सोरजिनाय।'' सैथो एबा नंखाय लिर।

(f) What is the first stage of Hypothesis?

প্ৰকল্পৰ প্ৰথম স্তৰটো কি?

প্রকল্পের প্রথম স্তরটি কী?

मोनसे सानमिजिंथिनायनि गिबि थाखोआ मा?

(g) How many instances are required for the method of difference?

ব্যতিৰেকী প্ৰণালীৰ বাবে কেইটা দৃষ্টান্তৰ প্ৰয়োজন?

ব্যতিরেকী প্রণালীর জন্য কতগুলি দৃষ্টান্তের প্রয়োজন?

फारागथि आदबनि थाखाय मोनबोसे बिदिन्थिफोरनि गोनां?

(h) Who is the founder of Scientific Realism?

বৈজ্ঞানিক বাস্তৱবাদৰ প্ৰৱৰ্তক কোন?

বৈজ্ঞানিক বাস্তববাদের প্রবর্তক কে?

बिगियानारि मोगथांबादनि गायसनगिरि सोर?

(i) Who is the propounder of 'esse est percipi'?

'অস্তিত্ব প্ৰত্যক্ষ নিৰ্ভৰ' কথাষাৰৰ প্ৰৱক্তা কোন?

'অস্তিত্ব প্রত্যক্ষ নির্ভর' তত্ত্বের প্রবর্তক কে?

'Esse est percipi' नि गायसनगिरिआ सोर?

(j) "Ethics is a normative science." Is the statement true?

"নীতিবিদ্যা এক আদৰ্শনিষ্ঠ বিজ্ঞান।" এই কথাষাৰ সত্যনে?

"নীতিবিদ্যা একটি আদর্শনিষ্ঠ বিজ্ঞান।" উক্তিটি কী সত্য?

"बोसोन बिगियाना मोनसे मानथाइ गोनां बिगियान।" बे बुंथिया सैथो ना?

(k) How many Purusharthas are there?

পুৰুষাৰ্থ কেইপ্ৰকাৰৰ?

পুরুষার্থ কয় প্রকারের?

पुरुषार्थफोरा मोनबेसे दं?

(l) "Religion is morality touched with emotion." Who said this statement?

"ধৰ্ম হ'ল আৱেগস্পৰ্শিত নৈতিকতা।" কথাষাৰ কোনে কৈছিল?

"ধর্ম হলো আবেগস্পর্শিত নৈতিকতা।" উক্তিটি কে করেছিলেন?

"धोरोमा आबेगजों दांजानाय नैतिकता।" सोर बुंदोंमोन?

2. What do you mean by bad Analogy? 2

কু-সাদৃশ্যানুমান বুলিলে কি বুজা ?

কু-সাদৃশ্যানুমান বলতে কী বোঝো ?

गाज्रि महरसेनि ओंथिआ मा?

Or / নাইবা / অথবা / एबा

What is induction proper?

প্ৰকৃত আগমন কাক বোলে ?

প্রকৃত আগমন কাকে বলে ?

दाजाबथाइ आरजाथावा मा?

3. What do you understand by formal ground of induction? 2

আগমনৰ আকাৰগত ভিত্তি বুলিলে কি বুজা ?

আগমনের আকারগত ভিত্তি বলতে কী বোঝো ?

दाजाबथाइयारि महरारि बुङोब्ला नों मा बुजियो?

Or / নাইবা / অথবা / एबा

What are the types of condition?

উপকাৰণৰ প্ৰকাৰসমূহ কি কি ?

শর্তের প্রকারগুলি কী কী ?

थासारि (Condition) नि रोखोम एबा बाहागोफोरा मा मा?

4. Write two differences between non-observation and malobservation. 2

অপৰ্যবেক্ষণ আৰু ভ্ৰান্ত-পৰ্যবেক্ষণৰ মাজৰ দুটা পাৰ্থক্য লিখাঁ।

অপর্যবেক্ষণ ও ভ্রান্ত পর্যবেক্ষণের মধ্যে দুটি পার্থক্য লেখো।

नोजोर होयि आरो गाज्रि-नोजोरनि गेजेराव थानाय मोननै फारागथिफोरखौ लिर।

5. What do you mean by experiment? 2

পৰীক্ষণ বুলিলে কি বুজা?

পরীক্ষণ বলতে কী বোঝো?

आनजाद नायनाय (Experiment) बुङोब्ला मा बुजियो?

6. Give an example of Hypothesis Concerning Agent. 2

কৰ্তা-সম্পৰ্কীয় প্ৰকল্পৰ এটা উদাহৰণ দিয়া।

কর্তা-সম্পর্কীয় প্রকল্পের একটি উদাহরণ দাও।

थान्दै सोमोन्दोनि सानमोन्दांथिनि मोनसे बिदिन्थि हो।

7. Mention two canons of elimination. 2

অপসৰণৰ দুটা সূত্ৰ উল্লেখ কৰাঁ।

অপসরণের দুটি সূত্র উল্লেখ করো।

एंगारनायनि नेमखान्थिखौ मोननै मुख'।

Or / নাইবা / অথবা / एबा

Write any two advantages of the method of Agreement.

অন্বয়ী পদ্ধতিৰ যিকোনো দুটা সুবিধা লিখাঁ।

অন্বয়ী পদ্ধতির যে-কোনো দুটি সুবিধা লেখো।

गोरोबथाइ आद'बनि जायखिजाया मोननै खाबु लिर।

8. Write any two criticisms of Naive Realism. 2

সৰল বাস্তৱবাদৰ যিকোনো দুটা সমালোচনা লিখা।

সরল বাস্তববাদের যে-কোনো দুটি সমালোচনা লেখো।

गोरलै एब्रा सरासनस्रा मोगथांखान्थिनि (Naive or popular realism) जायखिजाया मोननै सावरायनाय लिर।

9. Define Objective Idealism. 2

আত্মগত ভাৱবাদৰ সংজ্ঞা দিয়া।

আত্মগত ভাববাদের সংজ্ঞা লেখো।

मुवायारि आदर्शबादनि ओंथि बेखेव।

10. Give two examples of non-moral actions. 2

দুটা অনৈতিক কৰ্মৰ উদাহৰণ দিয়া।

অনৈতিক ক্রিয়ার দুটি উদাহরণ দাও।

आखल-सोमोन्दै नङै हाबानि मोननै बिदिन्थि हो।

Or / নাইবা / অথবা / एबा

What are the first two stages of voluntary action?

ঐচ্ছিক ক্ৰিয়াৰ প্ৰথম দুটা স্তৰ কি কি?

ঐচ্ছিক ক্রিয়ার প্রথম দুটি স্তর কী কী?

गाव गोसो जानाय हाबानि गिबि मोननै थाखोफोरा मा मा?

11. Mention any two paths to attain Liberation. 2

মোক্ষ লাভৰ যিকোনো দুটা মাৰ্গ উল্লেখ কৰাঁ।

মোক্ষ লাভের যে-কোনো দুটি মার্গ উল্লেখ করো।

मक्ष' (Moksa) एबा दुखु सैनांनायनि थासारिनिफ्राय उदां जानायनि जायखिजाया मोननै लामाखौ मुख'।

12. Define analogical hypothesis. 2

সাদৃশ্যমূলক প্ৰকল্পৰ সংজ্ঞা দিয়া।

সাদৃশ্যমূলক প্রকল্পের সংজ্ঞা লেখো।

महरसेयारि सानमोनदान्थि (Analogical hypothesis) नि ओंथि बेखेव।

13. State two similarities between Religion and Morality. 2

ধৰ্ম আৰু নৈতিকতাৰ মাজৰ দুটা সাদৃশ্য উল্লেখ কৰাঁ।

ধর্ম ও নৈতিকতার মধ্যে দুটি সাদৃশ্য উল্লেখ করো।

धोरोम आरो बोसोन खान्थि (Religion and Morality) नि गेजेराव थानाय मोननै गोरोबलायनायखौ मुख'।

14. What is induction? State two differences between Induction and Deduction. 2+2=4

আগমন কাক বোলে? আগমন আৰু নিগমনৰ মাজৰ দুটা পাৰ্থক্য উল্লেখ কৰাঁ।

আগমন কাকে বলে? আগমন ও নিগমনের মধ্যে দুটি পার্থক্য উল্লেখ করো।

दाजाबथाइया मा? दाजाबथाइ आरो दानख'थाइनि गेजेराव थानाय मोननै फारागथि लिर।

Or / *নাইবা* / *অথবা* / *एबा*

State two points of similarities and two points of dissimilarities between scientific and unscientific induction. 2+2=4

বৈজ্ঞানিক আৰু অবৈজ্ঞানিক আগমনৰ দুটা সাদৃশ্য আৰু দুটা বৈসাদৃশ্য উল্লেখ কৰাঁ।

বৈজ্ঞানিক ও অবৈজ্ঞানিক আগমনের দুটি সাদৃশ্য ও দুটি বৈসাদৃশ্য উল্লেখ করো।

बिगियानारि दाजाबथाइ आरो बिगियानारि नङै दाजाबथाइनि गेजेराव थानाय मोननै गोरोबलायनाय आरो मोननै गोरोबलायैखौ मुख'।

15. Write a short note on Paradox of Induction. 4

আগমনৰ বিৰোধাভাসৰ ওপৰত এটা চমু টোকা লিখাঁ।

আগমনের বিরোধাভাসের উপর একটি সংক্ষিপ্ত টীকা লেখো।

गोरोबलायैनि फारागथि (Paradox of induction) नि लिरसुंथाइ लिर।

16. Write a brief note on Aristotle's view of causation. 4

এৰিষ্ট'টলৰ কাৰণ-সম্পৰ্কীয় ধাৰণাটোৰ ওপৰত এটা চমু টোকা লিখাঁ।

অ্যারিষ্টটলের কারণ-সম্পর্কীয় ধারণাটির উপরে একটি সংক্ষিপ্ত টীকা লেখো।

एरिस्टटलनि जाथाइयारिनि सायाव नोजोरनि सायाव लिरसुंथाइ लिर।

Or / *নাইবা* / *অথবা* / *एबा*

What do you mean by intermixture of effects? What are its kinds? 2+2=4

কাৰ্য-সংমিশ্ৰণ বুলিলে কি বুজা? ইয়াৰ প্ৰকাৰসমূহ কি কি?

কার্য-সংমিশ্রণ বলতে কী বোঝো? এর প্রকারগুলি কী কী?

गोहोमफोरनि गलायमोनदेर बुङोब्ला मा बुजियो? बेनि बाहागो एबा रोखोमफोरा मा मा?

17. Write four characteristics of simple observation. 4

সৰল পৰ্যবেক্ষণৰ চাৰিটা বৈশিষ্ট্য লিখাঁ।

সরল পর্যবেক্ষণের চারটি বৈশিষ্ট্য লেখো।

नोजोर होनायनि (Observation) नि मोनब्रै आखुथाइ लिर।

18. Explain, in brief, the different stages of hypothesis. 4

প্ৰকল্পৰ বিভিন্ন স্তৰসমূহ চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰাঁ।

প্রকল্পের বিভিন্ন স্তরগুলি সংক্ষেপে ব্যাখ্যা করো।

सानमोनदांथि (Hypothesis) नि गुबुन गुबुन बाहागोफोरखौ गुसुङै सावराय।

19. Write two advantages and two disadvantages of the method of concomitant variation. 2+2=4

সহ-পৰিৱৰ্তন প্ৰণালীৰ দুটা সুবিধা আৰু দুটা অসুবিধা লিখাঁ।

সহ-পরিবর্তন প্রণালীর দুটি সুবিধা ও দুটি অসুবিধা লেখো।

लेङाइ सोलायथाइनि आदबनि मोननै खाबु आरो ब्रेखाबु/असुबिदाखौ लिर।

Or / নাইবা / অথবা / एबा

What is the method of Residues? Mention the canon of elimination used in this method. 2+2=4

পৰিশেষ প্ৰণালী কাক বোলে? এই পদ্ধতিত ব্যৱহৃত অপসৰণৰ সূত্ৰটো উল্লেখ কৰাঁ।

পরিশেষ প্রণালী কাকে বলে? এই পদ্ধতিতে ব্যবহৃত অপসরণের সূত্রটি উল্লেখ করো।

आद्रा थालांनाय आद'ब माखौ बुङो? गोरोबथा आरो फारागथि जथाइ आद'बाव बाहायजानाय एंगारनाय खान्थिखौ मुख'ना लिर।

20. Mention four differences between primary and secondary qualities. 4

মুখ্য আৰু গৌণ গুণৰ মাজত থকা চাৰিটা পাৰ্থক্য উল্লেখ কৰাঁ।

মুখ্য ও গৌণ গুণের মধ্যে থাকা চারটি পার্থক্য উল্লেখ করো।

गुदि गुण आरो गेजेरारि गुणनि गेजेराव थानाय मोनब्रै फारागथिखौ लिर।

Or / নাইবা / অথবা / एबा

What is Subjective Idealism? State two criticisms of it. 2+2=4

আত্মগত ভাববাদ কাক বোলে? ইয়াৰ দুটা সমালোচনা উল্লেখ কৰাঁ।

আত্মগত ভাববাদ কাকে বলে? এর দুটি সমালোচনা উল্লেখ করো।

गावारि आदर्शबादआ माखौ बुङो? बेनि मोननै बिजिरथाइ हो।

21. Define Ethics. Why is Ethics called a normative science? 1+3=4

নীতিবিদ্যাৰ সংজ্ঞা দিয়া। নীতিবিদ্যাক কিয় আদৰ্শনিষ্ঠ বিজ্ঞান বুলি কোৱা হয়?

নীতিবিদ্যার সংজ্ঞা লেখো। নীতিবিদ্যাকে কেন আদর্শনিষ্ঠ বিজ্ঞান বলা হয়?

बोसोन बिगियान (Ethics) माखौ बुङो? बोसोन बिगियानखौ मानो आदर्श बिगियान बुंनाय जायो?

Or / নাইবা / অথবা / एबा

Briefly explain the mental stage of voluntary action. 4

ঐচ্ছিক ক্ৰিয়াৰ মানসিক স্তৰটো চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰাঁ।

ঐচ্ছিক ক্রিয়ার মানসিক স্তরটি সংক্ষেপে ব্যাখ্যা করো।

गावगोसोआरि मावथाइनि गोसोयारि थाखोखौ बिजिर।

22. Explain the concept of Dharma as a Purushartha. 4

পুৰুষাৰ্থ হিচাপে ধৰ্মৰ ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰাঁ।

পুরুষার্থ হিসেবে ধর্মের ধারণাটি ব্যাখ্যা করো।

पुरुसार्थ महरै धोरोमनि बेखेवथि एबा मोनदांथिखौ लिर।

23. State the characteristics of Religion. 4

ধৰ্মৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ উল্লেখ কৰাঁ।

ধর্মের বৈশিষ্ট্যগুলি উল্লেখ করো।

धोरोमनि आखुथाइफोरखौ मुख'।

Or / নাইবা / অথবা / एबा

Mention four dissimilarities between Religion and Morality.

ধৰ্ম আৰু নৈতিকতাৰ মাজৰ চাৰিটা বৈসাদৃশ্য উল্লেখ কৰাঁ।

ধর্ম ও নৈতিকতার মধ্যে চারটি বৈসাদৃশ্য উল্লেখ করো।

धोरोम आरो बोसेन खान्थिनि गेजेराव थानाय गोरोबलायै मोनब्रै लिर।

24. What is unscientific induction? State the characteristics of it. 2+4=6

অবৈজ্ঞানিক আগমন কাক বোলে? ইয়াৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ উল্লেখ কৰাঁ।

অবৈজ্ঞানিক আগমন কাকে বলে? এর বৈশিষ্ট্যগুলি উল্লেখ করো।

बिगियानारि नङै दाजाबथाइ माखौ बुङो? बेनि आखुथाइखौ लिर।

Or / নাইবা / অথবা / एबा

Define Analogy with example. Mention two similarities and two dissimilarities between Analogy and Scientific Induction. 2+4=6

উদাহৰণসহ সাদৃশ্যানুমানৰ সংজ্ঞা দিয়া। সাদৃশ্যানুমান আৰু বৈজ্ঞানিক আগমনৰ মাজৰ দুটা সাদৃশ্য আৰু দুটা বৈসাদৃশ্য উল্লেখ কৰাঁ।

উদাহরণসহ সাদৃশ্যানুমানের সংজ্ঞা লেখো। সাদৃশ্যানুমান ও বৈজ্ঞানিক আগমনের মধ্যে দুটি সাদৃশ্য ও দুটি বৈসাদৃশ্য উল্লেখ করো।

महरसेनि बुंफुरलुखौ बिदिन्थिर्जो लोगोसे लिर। बिगियानारि दाजाबथाइ आरो महरसेनि गेजेराव थानाय गोरोबलायनाय आरो गोरोबलायैखौ मोननै मोननै लिर।

25. How many types of causes are there and what are these according to Aristotle? Explain about each of them. 2+4=6

এৰিষ্ট'টলৰ মতে কাৰণ কেইপ্ৰকাৰৰ আৰু সেইসমূহ কি কি? প্ৰত্যেকৰে এটা ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱাঁ।

অ্যারিষ্টটলের মতে কারণ কয় প্রকার ও সেগুলি কী কী? প্রত্যেকটির বিষয়ে ব্যাখ্যা দাও।

जाहोना (Causes) मोनबोसे रोखोमनि? एरिस्टटलनि बादिब्ला जाहोना मोनबेसे? बिजिरना लिर।

Or / নাইবা / অথবা / एबा

What is observation? Mention the general conditions of it. 2+4=6

পৰ্যবেক্ষণ কাক বোলে? ইয়াৰ সাধাৰণ চৰ্তসমূহ উল্লেখ কৰাঁ।

পর্যবেক্ষণ কাকে বলে? এর সাধারণ শর্তগুলি উল্লেখ করো।

नोजोर होनाया माखौ बुङो? बेनि सरासन्स्रा थासारि (General conditions) खौ लिर।

26. What is hypothesis? Explain any two conditions of valid hypothesis. 2+(2+2)=6

প্ৰকল্প কাক বোলে? বৈধ প্ৰকল্পৰ যিকোনো দুটা চৰ্ত ব্যাখ্যা কৰাঁ।

প্রকল্প কাকে বলে? বৈধ প্রকল্পের যে-কোনো দুটি শর্ত ব্যাখ্যা করো।

सानमोन्दांथि (Hypothesis) आ माखौ बुङो? गनायजाथाव सानमोन्दांथिनि जायखिजाया मोननै थासारिखौ बिजिर।

Or / नाइबा / অথবা / एबा

Explain the different kinds of hypothesis with examples. 6

উদাহৰণসহ প্ৰকল্পৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰসমূহ ব্যাখ্যা কৰাঁ।

উদাহরণসহ প্রকল্পের বিভিন্ন প্রকারগুলি ব্যাখ্যা করো।

गुबुन गुबुन रोखोमनि सानमोन्दांथिखौ बिदिन्थिजों लोगोसे लिर।

27. Explain, with suitable example, the joint method of agreement and difference. 6

উপযুক্ত উদাহৰণসহ মিশ্ৰ অন্বয়ী-ব্যতিৰেকী প্ৰণালীটো ব্যাখ্যা কৰাঁ।

উপযুক্ত উদাহরণসহযোগে মিশ্র অন্বয়ী-ব্যতিরেকী প্রণালীটি ব্যাখ্যা করো।

जथाइ आद'बनि गोरोबथा आरो फारागथिखौ आरजाथाव बिदिन्थिजों बिजिरना लिर।

***Or* / নাইবা / অথবা / এবা**

Define method of difference with example. State two advantages and two disadvantages of this method.

2+(2+2)=6

উদাহৰণসহ ব্যতিৰেকী প্ৰণালীৰ সংজ্ঞা দিয়া। এই পদ্ধতিৰ দুটা সুবিধা আৰু দুটা অসুবিধা উল্লেখ কৰা।

উদাহরণসহ ব্যতিরেকী প্রণালীর সংজ্ঞা দাও। এই পদ্ধতির দুটি সুবিধা ও দুটি অসুবিধা উল্লেখ করো।

फारागथिनि आद'बखौ बिदिन्थिजों लोगोसे बेखेव। बे आद'बनि मोननै खाबु आरो असुबिदाखौ मुख'।

★★★